

LIVADŽE SREĆE

Autor:
Slavoljub Tasić

Naslov:
Livade sreće

Izdavači:
Regionalna razvojna agencija Zlatibor

Za izdavača:
Slavko Lukić, direktor

Grafički dizajn i štampa:
3D Grafika, Užice

Tiraž: 150

Godina izdanja: 2020.

Ova publikacija je pripremljena uz finansijsku podršku Evropske unije. Sadržaj publikacije je isključivo odgovornost izdavača i ni u kom slučaju ne odražava stavove Evropske unije.

SADRŽAJ

LIVADA.....	4
MIRIS PRIRODE.....	6
BOJE PRIRODE.....	8
LEK IZ PRIRODE.....	10
HRANA IZ PRIRODE.....	11
ZVUCI PRIRODE.....	12
LIVADE SREC.....	13
CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA.....	14
1. Svet bez siromaštva.....	15
2. Svet bez gladi.....	16
3. Dobro zdravlje.....	17
4. Kvalitetno obrazovanje.....	18
5. Rodna ravnopravnost.....	19
6. Čista voda i sanitarni uslovi.....	20
7. Dostupna i obnovljiva energija.....	21
8. Dostojanstven rad i ekonomski rast.....	22
9. Industrija inovacije i infrastruktura.....	23
10. Smanjenje nejednakosti.....	24
11. Održivi gradovi i zajednice.....	25
12. Odgovorna potrošnja i proizvodnja.....	26
13. Akcija za klimu.....	27
14. Žvot pod vodom.....	28
15. Život na zemlji.....	29
16. Mir, pravda i snažne institucije.....	30
17. Partnerstvom do cilja.....	31

LIVADA

Biolozi će reći da je livada tip ekosistema, na kome dominira travna vegetacija. Za seljaka, livada je blago, pitomina koju kosi, talasasta, ravna, strma, bujna i nadasve pokošena. Ona mu zimske dane čini mirnijim toplijim i udobnijim. Pesniku je livada nadahnuće, molitva i psotka, blagoslov i prokletstvo, u njoj se smenjuju godišnja doba, boje i mirisi. Sanjarima su livade ushićenje, izgubljena mladost. Deca ih oblače u crveno jesenje ruho. Slikaru je livada večita tema, u rano jutro, u izmaglici, kako dočarati rosu, boje postepeno izranjaju, podnevna jara, pa prvi sumrak i senke, sve duže. Livada u predvečerje najlepše miriše, noću je tiha, tiša od šume koja je okružuje. Srna, lisica, krdo divljih svinja ostaviće ugaženi trag. Ptice je zorom bude najlepšim cvrkutom. Ponovo se odeva i preodeva, i tako svaki dan.

Livada je okružena šumom. Ponekad, nasred livade videćemo hrast, bor, ili neku drugu starinu, zapis ili senovito drvo. Narod veruje da drveće, poput ljudi, ima dušu. Drvo pod zapisom sveto je i sa njega se ne sme plod mlatiti, niti se na drvo peti. Senovito drvo (drvo kao primitivni hram, stanište božanstva, ili duše čoveka), ne sme se seći, a ako se mora, na panju mu se kokoš žrtvuje, da oni koji su ga posekli ne bi bolovali. Lišće ovakvih drveta ne šušti, ono govori i peva, osluškuje život i samo odabrani taj jezik razumeju.

Sveti bor na Kamenj Gori najstariji je stanovnik ovog kraja. Simbol je dugovečnosti, izdržljivosti, svedok iskonskog, gorštak bez premca. Zovu ga Sveti Bor kažu da je star 500 godina, da je senovit, prozorljiv, bogonosiv, svetonosac, blagočestiv, jednom reči Zapis.

Vlati trave, grahorice, ljupke trajnice, obični maslačak i kičica, bokvica i druge bezimene pridružuje se nemoštoj rapsodiji. Devojčicu je savladao umor, sela je ispod čvornovatog bora, zaspala. Sanjala je čudne snove, sumrak, vetar je duvao, drveće se povijalo, a grane dodirivale zemlju, priroda je oživela, a šum nije bio običan, svakidašnji. Kao da je imao neki smisao, kao da je lišće govorilo, a bilje i trave odgovarale. Sanjala je i slušala šapat. Znala je da je nadomak rešenja Tajne, na korak da Razume. I, u jednom momentu, kroz šipražje, kroz gustu travu začu šapat, nešto što joj se učini razumljivim. Nemušti jezik, jezik prirode, jezik koji smo zaboravili, koji nikad nismo naučili. Kako da ga naučimo?

MIRIS PRIRODE

Mirise prirode čuvamo negde duboko u sebi. Oni su u nama, duboko potisnuti, prekriveni velom vremena, običaja, prekriveni lošim tekovinama civilizacije. Naučnici kažu da je zbog anatomije mozga, čulo mirisa tesno povezano sa emocijama i pamćenjem. Miris kiše, miris drage osobe, miris prohujalih događaja, minulih vremena, ili miris mladosti naznaka su početka putovanja kroz vreme. Arhetipski mirisi, oni sa kojima se rađamo i nismo svesni da postoje.

Marsela Prusta će upravo mirisi nagnati da se seti detinjstva, da potisnuta sećanja isplove. Miris čaja (*U potrazi za izgubljenim vremenom*) bio je okidač koji će evocirati uspomene na staru kuću, na prozor prema bašti, na cveće, na ljude koji su ga okruživali. Sve to, kako kaže Prust, „izašlo je iz šolje čaja“. Danas se Prustovim fenomenom naziva veza između čula mirisa i naših sećanja.

MIRISI PRIRODE

Miris nas štiti, upozorava, izaziva emocije. Mladunče sisara po mirisu prepoznaje majku, miris izaziva bol, nostalgiju, utiče na emocije jače od slike ili reči, jer nijedno drugo čulo nije tako snažno povezano sa emocijama kao čulo mirisa. A miris prirode je sinonim za slobodu, za bezbrižnost, radost, i za sve ono što ste nevoljno potisnuli duboko u sebe.

Kada od manastira Podvrh krenete uzbrdo, kroz šumu ka Đalovića klisuri i još dalje ka Đalovića pećini obasjaće vas osećaj slobode, ushićenost, osetićete netaknutu prirodu. Strmi teren tera vas da duboko dišete. I tu započinje čarolija mirisa. Miris suvog lišća, nežne dobričice, hajdučke trave. Osetićete tananu lazarkinju i šumsku ljubičicu. Kada izađete na proplanak očaraće vas oštrinasuručice pomešane sa drugim livadskim biljem. Nedostatak daha, zraci sunca i paleta mirisa učiniće da vam sećanja navru. U stoletnoj tišini, lepoti iskona drage uspomene se komešaju, izviru. Prepustite im se. Uberite pregršt mirisnih biljaka za vašu šolju čaja i prepustite se Prustu.

BOJE PRIRODE

Kada se bela sunčeva svetlost propusti kroz prizmu razložiće se na spektar boja, na ljubičastu, plavu, zelenu, žutu i crvenu. Kada uzmemo sve ove boje i pomešamo ih, dobićemo crnu. Kada shvatimo da su crno i belo u osnovi isto, da se razlikuju samo u količini reflektovane svetlosti, to znači da je magija boje počela da deluje...

A onda je čovek otvorio oči i video. Najpre osnovne boje, potom nijanse, konačno nijanse nijansi. Pogled mu se zaustavio na zelenu boju proleća, ultramarin plavo nebo, tirkizno jezero, ili na maslinaste krošnje drveća, malahit zelene livade, večernji petrolej. A stiže žuto zelena, potom oker pa crvena, jesenja. Ruj je ogrnuo najlepše prelive. Svanuće rujna zora. Doći će zima i sve će obeleti. Pa opet, zelena trava, zelena livada i zeleno lišće sa svim nijansama plavozelene, maslinasto zelene, petrolej i tirkizno zelene, pa malahit zeleno, verdigris ili grčko zeleno, otrovno arsen zeleno, pesnicima drago Šeleovo zeleno, konačno Van Ajkovo zeleno kojom će čuveni flamanac obojiti haljinu gospođe Arnolfini. Obojiće se priroda. Razigraće se livade. Čovekovo oko trudi se da sve to razazna. Čarolija i magija boje svuda su oko nas.

BOJE PRIRODE

Crvena je bezgranično topla, iznutra živahna i nemirna, ali nije lakomislena kao na primer žuta, ona je intenzivna, poseduje energiju, skoro da je sama sebi dovoljna. Crvena je kao udarac bubnja, energetska boja, magnet koji privlači, ona je praboja, ona je krv, samim tim i život, simbol strasti, vatre, rata, erosa, snage i moći. Poput šoljice čaja od šipka.

Kamena Gora - sredina oktobra

Predeo izuzetnih odlika „Kamena Gora” je planina u jugozapadnom delu Srbije. Deo je Starovlaško-raške visije dinarske Srbije. Visoko je izdignuta i jasno uokvirena klisurom Lima i granicom prema Crnoj Gori. Na kraškoj površi Kamene Gore posebnu vrednost predstavljaju podzemni oblici kraškog reljefa, pećine, kojih na ovom području ima oko 100, kao i brojni kraški izvori. Područje Kamene Gore naseljava 473 vrste biljaka i oko 70 lekovitih.

LEK IZ PRIRODE

Verovanja, predanja, mitovi i legende o upotrebi i delovanju lekovitog bilja imaju poreklo u dalekoj prošlosti. Upotrebu lekovitog bilja prati dualizam, koji treba uvažiti, a koji se kreće od potpunog nepriznavanja i nevere, do slepog verovanja, od magijskog i vradžbinskog do klinički potvrđenog, od vizantijskog do salernsko-monpeljejskog, od homeopatskog do alopatskog.

Na slici je polje prekriveno jesenjim mrazovcem (levo) i treba ga dobroano razlikovati od ranog, prolećnog šafrana (desno). Jer mrazovac jeste lekovit, ali i veoma otrovan, s druge strane šafran je omiljen i skupocen začim.

Sve livade i pašnjaci, sva brda i planine naše su apoteke – govorio je Paracelzus. To neiscrpno bogatstvo prirode i dalje je izazov za istraživače. Prirodu treba posmatrati, naučiti koje su nam biljke od koristi, kako izgledaju, ima li im sličnih s kojim se mogu poprkatiti ili zameniti. Lekovite biljke najbolje se upoznaju u prirodi.

Pre nego što se zapitamo koliko lekovitih, a koliko otrovnih biljaka raste širom sveta, neophodno je definisati šta je to otrov, šta lek, odnosno koje su biljke otrovne, a koje lekovite. Najbolju definiciju još u XVI veku, dao je švajcarski lekar i alhemičar Paracelzus. Naime, doza je ono što lek razlikuje od otrova. Prema tome, biljke se generalno ne dele na otrovne i neotrovne. One sadrže fiziološki aktivna jedinjenja koja mogu povoljno da deluju na organizam, da imaju određenu primenu, bilo u profilaksi, bilo u lečenju određene bolesti. Naravno, mogu sadržati i supstance koje su u određenom smislu toksične, odnosno, koje prema dosadašnjim saznanjima, ne bi trebalo da se upotrebljavaju. I u ovom slučaju doza, odnosno količina upotrebene biljke definišaće njenu potencijalnu vrednost, ili opasnost po organizam.

HRANA IZ PRIRODE

Čovek je neraskidivo povezan sa prirodom. Oduvek mu je bila izvorište i utočište. Bio je njen deo, umeo je da diše sa njom, da prepozna svaki njen znak i zvuk, da predoseti, iskoristi, da živi sa njenim ćudima. Umeo je sa životinjama, poznavao biljke, znao za njihove blagodeti. Pećine su mu bila skloništa, životinje pomoćnici, a biljke, i hrana i lek. I ne samo to. Umeo je ne samo da živi u prirodi, već i da iskoristi njene plodove kao hranu.

Kada iz Bijelog Polja krenete preko Zatona, Bujanje i Pode ka Pešteru, smenjuju se livade i šume. Poznavajući lekovitog bilja i pečuraka u ovom kraju ne mogu ostati gladni. Jedan specijalitet može se napraviti od čičoke.

Od blizu 300.000 biljnih vrsta, koje rastu na zemljinoj kugli, približno jedna trećina je jestivih, dok čovek stvarno koristi za jelo jedva oko 600 vrsta. Priroda je, prepuna jestivih biljaka, rastu svuda oko nas. Mnoge od njih su pravi kulinarski specijaliteti. Jedna od njih je i čičoka.

Pita od čičoke: Iseckati praziluk i malo ga prodinstati pa u njega umešati krtole čičoke koje su prethodno oguljene, obarene i na listiće iseckane. Umutiti jaja i dodati sir i dobro promešati, a zatim pridodati čičoku i praziluk. Posoliti i pobiberiti. Služi kao nadev za kore. Peći pola sata na 180°, pa pojačati na 200° zadnjih pet minuta.

ZVUCI PRIRODE

Šuma sve čuje, šuma sve zna. Šuma nema oči i uši, ali sve vidi i sve čuje. Svaka gora ima svoga razgovora. Tajanstveni život šume, šum grana koje se povijaju pod vetrom, šapat lišća kojim se obraća pticama istinski je kosmički jezik koji naš narod oštroumno naziva nemuštim jezikom. "...Kad pogledaš na beskonačnu prašumu, koja ti je sav vidik prekrila, onda se sećaš mora... tajanstveno progovara tebi priroda; ničeg zajedničkog nemam s tobom; ja ovde gospodarim, a ti gledaj da ne umreš... more šumi i leluja... naprotiv nepromenjena mračna šuma zamukla je u svojoj ozbiljnosti, ili tek dubokim tonom govori i romori i tako ti neodoljivom silom nameće tešku svest o tvom ništavnom biću... ti osećaš da bi i poslednji predstavnik čovečanskog roda mogao nestati, a da nijedan listić ne zatreperi na ovom drveću..." opisuju Ivan Turgenjev (Lovčevi zapisi) kako šuma utiče na čovekovu dušu.

Krstareći Jadovnikom put će vas neminovno navesti do Sopotnice. Prepušteni huku vodopada, i spokoju stoletnih bukvi setite se reči Turgenjeva. Zapahne vas kakofonija zvukova: huk vodopada, fijuk vetra, šuštanje i titraj lišća, šumovi, osećaj podrhtavanja, neobični treptaji i trzaji. Najednom, nesklad zvukova i strašni decibeli prerastaju u najfiniju, u najharmoničniju muziku, u muziku sfera, muziku Majke prirode.

Naučnici tvrde da priroda može proizvesti zvukove do oko 200 dB, iznad toga zvuk postaje udarni talas i ne ponaša se, niti se detektuje kao zvuk. Kada biste uspeli da napravite zvuk od 1.100 dB, kažu da bi ta jačina zvuka mogla da napravi crnu rupu koja bi progutala čitavu galaksiju. A najjači zvuk u prirodi ikada zabeležen bio je erupcija vulkana Krakatau 1883. godine. Zvuk vulkana odjeknuo je 7 puta svetom pre nego što je utihnuo, a mogao se čuti na udaljenosti od 6.500 km, dok su ljudi koji su živeli na 160 km od mesta erupcije imali trajni gubitak sluha.

Priroda je umilna i njeni zvuci prilagođeni su našem uhu. Počujmo ih.

LIVADE SREĆE

Kada se mirisi, boje i zvuci prirode stope u jedno, kada shvatimo da su nam i hrana i lek tu, nadohvat ruke poželećemo da budemo delić tog univerzuma. Posvetimo slobodno vreme sebi. Dobre stare planinarske cipele i farmerke, ranac na leđa i put pod noge. Potražiti svoj kutak, svoju livadu, pronaći mir i spokoj u okruženju netaknute prirode, dodirnuti drvo, sedeti na kamen, pronaći svoju livadu i biti srećan. Bar za trenutak zaboraviti svakodnevicu. Pronaći izvor hladne, bistre planinske vode. Ispod bukve, da zubi utrnu. Valjati se u travi, na livadi koja je tog trenutka samo tvoja. Osmeħ na lice. To je naša preporuka.

Pronađite vašu livadu sreće!

A dok je ne nađete, u beskraju prelepih predela Prijepoljske i Bijelopoljske opštine ponudićemo vam sledeću:

Naziv livade: Livada osmeħa

Lokacija: Opština Bijelo Polje, na putu Goduša-Pobretići

Opis: Istraživači i učesnici na projektu PORALIST: Jelena Živković, Teodora Janković, Gordana Zdunić, Katarina Šavikin, Dejan Pljevljakušić i Slavoljub Tasić usred ucvetalog mrazovca.

CILJEVI ODRŽIVOG RAZVOJA

Ujedinjene nacije su na samitu održanom septembra 2015. godine usvojile rezoluciju A/RES/70/1 – Transforming ourworld: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Agenda 2030 je univerzalna strategija i od država potpisnica se očekuje da mobilišu sve resurse kako bi ciljevi bili ostvareni do 2030. godine. Agenda 2030, sa svih 17 ciljeva, uključuje tri dimenzije održivog razvoja: ekonomski rast, socijalnu inkluziju i zaštitu životne sredine. Indikatori ciljeva održivog razvoja mogu se naći na zvaničnom UN veb-sajtu: <https://unstats.un.org/sdgs/>.

Jedan od ciljeva projekta PORALIST upravo je mobilizacija i priključenje svih aktera projekta u zaštiti biodiverziteta i održivom razvoju u pogledu korišćenja lekovite flore istraživanog područja opština Prijepolje i Bijelo Polje.

Stoga je svaki boravak na terenu iskorišćen da se deklarisanim ciljevima pronade i posveti odgovarajuća livada i jedna biljka sa te livade. Na taj način biljke su postali ambasadori u promociji održivog razvoja. One ne predstavljaju jednu zemlju, ne štite interese pojedinih zemalja, u ovom slučaju one su ambasadori čitave planete. I naravno, imaju diplomatski imunitet, pa se ne smeju uništavati, čupati, niti na bilo koji drugi način ugrožavati. One su tu da nam pomognu da naš suživot bude u skladu sa svim navedenim principima.

1. Svet bez siromaštva

Naziv livade: Livade izobilja

Lokacija: Opština Bijelo Polje, Bjelasica

Opis: Šetajući nepreglednim livadama Bjelasice uočićemo svu lepotu, vrednost i značaj pašnjačke flore. Videćemo idealan sklop trava i drugih biljaka koje se vekovima koriste kao glavna hrana za stoku. S proteća, kada sve ozeleni životinje se izvodena ispašu. U leto, trava se kosi, plasti i čuvata za hladne zimske dane.

Biljka koja je tipični vredni sastojak pašnjačkih prostranstava je lucerka (*Medicago sativa*).

Pašnjaci na Bjelasici

2. Svet bez gladi

Naziv livade: Livada sitih

Lokacija: Opština Prijepolje, Donje Babine-Gornje Babine-Zabrdni Toci

Opis: Čapljan je jestiva biljka. Krtolasti koren od davnina se upotrebljava u ishrani ljudi i stoke. Može se jesti kuvan ili pečen, slično krompiru. Nije ukusan kao krompir, te se stoga začinjava aromatičnim i začinskim biljkama. Takođe, može se osušiti i samleti u prah te dodavati brašnu za mešenje hleba. Krtole se mogu koristiti tokom cele godine, naročito u jesen, kada su najbogatije skrobom. Za ishranu se koriste i mlade stabljike. Treba ih dobro prokuvati u slanoj vodi i potom začiniti. Seme je jestivo nakon pečenja.

Čapljan (*Asphodelus albus*)

3. Dobro zdravlje

Naziv livade: Livada zdravlja

Lokacija: Opština Bijelo Polje, Samograd-Zagrad

Opis: Gust sklop lekovitih biljaka obrastao je ovu livadu. U prvom planu je hajdučka trava, čije ime samo po sebi dovoljno govori o lekovitosti ove vrste. U pozadini vitke divizme i još mnogo drugih lekovitih vrsta.

Hajdučka trava i divizma

4. Kvalitetno obrazovanje

Naziv livade: Livada uspomena

Lokacija: Opština Bijelo Polje, Crkveni Toci-Pobijenik

Opis: Panj stoeletne bukve

Koliko puta su nas nastavnici častili rečima kao što su bukvo jedna, bukvene i slično. A ipak rado se setimo tih vremena. Bezbrizna mladost, kvalitetno školovanje, profesori strogi, popustljivi, namrgođeni i nasmejani, zahtevni ili blagi. Pismene vežbe zadaci, propitivanje, trema od table. Večeri uz knjigu i beleške, drugovi i drugarice. Prijateljstvo za čitav život. Imali smo dobre škole, i danas kada smo odrasli učinimo da ih sva deca imaju.

Da nauče i da sve znaju o bukvi, koliko je blago imati bukove šume. I kakva je voda iz izvora pod bukvom.

Da nauče sve o čestoslavici, koja raste na ovom lokalitetu, da je vredna lekovita biljka koju čak i vrsni travari brkaju sa srodnim vrstama.

Čestoslavica (*Veronica officinalis*)

5. Rodna ravnopravnost

Naziv livade: Livada spokoja

Lokacija: Opština Bijelo Polje, Jadovnik na putu Karaula-Gornji Stranjani

Opis: Bogatstvo flore uočićemo na prostranim livadama Jadovnika. Jedna uz druge rastu na desetine različitih biljnih vrsta. One uobičajene koje vidamo često, ali i one retke, endemske, komercijalno značajne, lekovite, jestive, a tu su i primerci muških i ženskih jedinki biljaka. Potpuno ravnopravni. Sve su tu, rastu jedna pored druge, ravnopravno deleći dragoceni prostor. Rodna ravnopravnost i ravnopravnost različitosti u biljnom svetu neprikosnovena je.

Pronaći dve endemske vrste kako rastu jedna pored druge prava je retkost i predivan prizor. Ovde su žuti albanski ljiljan (*Lilium albanicum*), i bela srpska pančićija (*Pancicia serbica*), simbol zajedničkog života ili suživota. U pozadini su ravnopravno rasprostranjeni plavi momčić (*Polygala sp.*), žuti zvezdan (*Lotus corniculatus*), zeleni žbunići kleke (*Juniperus communis*) i mnoge druge. Boravak na ovakvoj livadi lekovit je. Ležati na travi, žmuriti, i nakon desetetak minuta nastupiće spokoj kakav se ne može opisati.

6. Čista voda i sanitarni uslovi

Naziv livade: Livade Skakala

Lokacija: Opština Bijelo Polje, Livade oko Lještanice i vodopada Skakala

Opis: Mnoge biljne vrste su indikatori čiste vode, samim tim zdrave životne sredine. Vlažne livade, obale potoka, ostrvca u slapovima neodoljivi su, izazov koji se nikako ne propušta. A flora u o ovakvim oazama prava je poslastica.

Reka Lještanica i vodopad Skakala su biser Vraneške doline. Prebogate vodom i biljnim prekrivačem odišu zdravljem i čistotom. Boravak u ovakvoj sredini lekovit je.

Negde uz put stoji razapet transparent na kome piše

Pridružujemo se.

7. Dostupna i obnovljiva energija

Naziv livade: Sunčana livada

Lokacija: Opština Bijelo Polje, Tiče polje

Opis: Osunčane livade ne znače da na njima nema života, naprotiv, sunce je najbolji prijatelj biljaka. Postoje biljke koje traže celodnevnu izloženost svetlu. Takva je i ova predivna livada kojom gospodari crvena lisičina ili lisičji rep (*Echium rubrum*).

Lisičina sa svih strana crpi energiju sunca i moćno se uzdiže. Sunce će učiniti da svake godine ova vrsta poprimi moćniji izgled. Obnovljiva energija sunca, nešto je sa čime se čovečanstvo suočava i što je neminovna budućnost energetske efikasnosti. Možda će nam pomoći da uvidimo neophodnost osiguranja pristupa dostupnoj, pouzdanoj i održivoj energiji za sve.

8. Dostojanstven rad i ekonomski rast

Naziv livade: Livada dostojnih

Lokacija: Opština Prijepolje, Jadovnik-Katunić

Opis: Prelepa livada i krdo konja koji dostojanstveno pasu. Dostojanstvo, u svakom pogledu, nasušna je potreba, imperativ koji treba omogućiti svakom živom biću. Bilo da je u pitanju dostojanstven rad za sve, dostojanstvo u ekonomskom rastu, dostojanstvo u zdravlju, još više u bolesti, i dostojanstvo u svakom aspektu života.

Idilična livada okružena je dostojanstvenim smrčama. U gustom sklopu nadmoćno se uzdižu, uokvirujući poput najlepšeg rama ovu livadu. Nazvali smo je livada dostojnih, jer tako i jeste. A smrča je na ovoj livadi simbol osmog cilja održivog razvoja.

9. Industrija inovacije i infrastruktura

Naziv livade: Livada izobilja

Lokacija: Opština Bijelo Polje, Sokolac

Opis: Četinari su značajna sirovina koja se koristi za proizvodnju etarskih ulja. Pre svih i iznad svih kleka. Bobice plave kleke (*Juniperus communis*) sakupljaju se u poznu jesen i prerađuju u visokokvalitetno i cenjeno etarsko ulje.

U planiskim oblastima opština Bijelo Polje i Prijepolje kleka je široko zastupljena. Prirodna staništa ovog četinara nesaglediva su. Racionalnom eksploatacijom, odnosno sakupljanjem bobica podstiče se ekonomska snaga lokalnog stanovništva.

Na prelepim livadama obraslim klekom neće se graditi nikakvi magacini ni pogoni. Ali, u prvom zaseoku podizanje prigodne infrastrukture (destilerija) prava je blagodat za čitav kraj. Treba insistirati na izgradnji prilagodljive infrastrukture i promovisati održivu industrijalizaciju.

Kleka (*Juniperus communis*)

10. Smanjenje nejednakosti

Naziv livade: Nepregledna livada

Lokacija: Opština Prijepolje, Ozren-Jadovnik

Opis: Nepregledno prostranstvo pod livadama i pašnjacima. Predeo izuzetnih odlika Ozren-Jadovnik odlikuje očuvana priroda, izuzetno raščlanjen reljef sa velikom dinamikom padina izbrazdanih klisurama i kanjonima reka i potoka, nepregledna prostranstva pod livadama i pašnjacima, izuzetno atraktivan pajzaž, kao i izražena geološka i biološka raznovrsnost.

Biološka vrednost područja izražena je kroz raznolik floristički. Od biljnih vrsta, kao izuzetno značajne mogu se izdvojiti lincura (*Gentiana lutea*), narcis (*Narcissus radiiflorus*) i ravnostrani zvončić (*Campanula secundiflora*), koji je stenoendemit klisure Lima i Polimlja, tako da se na ovom prostoru nalazi celokupna svetska populacija ove vrste.

Ova oblast se izdvaja kao jedan od centara diverziteta vaskularne flore i vegetacije ne samo Srbije već i čitavog Balkana i Evrope.

Na prvi pogled siromašne visokoplaninske oblasti idealno su područje za razvoj stočarstva. Nejednakost u razvoju, Sever i Jug, sve vrste podela na siromašne „stočarske“ i bogate „industrijske“ oblasti sve više su pod znakom pitanja. Razvoj poljoprivrede, a posebno stočarstva, ogromna je šansa za smanjenje i uklanjanje nejednakosti unutar države.

11. Održivi gradovi i zajednice

Naziv livade: Livada saglasja

Lokacija: Opština Bijelo Polje, Samograd

Opis: Sklad, ravnoteža, saglasje, harmonija, usaglašenost, sinonimi su za prilagođenost čoveka prostoru, i obrnuto. Nehumana izgradnja, neodrživa infrastruktura, grandomanski zahvati nemaju mesta u idiličnim pejzažima poput ovog, samogradskog. A kuća sa okućnicom simbol je održivosti.

Pogled sa zvonika manastira Samograd na idiličnu okolinu.

U čitavom okruženju raste najobičnija, ali i jedna od najvrednijih i najlekovitijih biljaka. To je kopriva (*Urtica dioica*). Kopriva je tipični pratilac ljudskih naselja, „inkluzivna“ vrsta, bezbedna, prilagodljiva i održiva. Pravi primer 11. principa održivosti gradova i zajednica.

12. Odgovorna potrošnja i proizvodnja

Naziv livade: Skrivena livada

Lokacija: Opština Prijepolje, Jabuka-Babine

Opis: Žuta lincura (*Gentiana lutea*) jedna je od zakonom zaštićenih vrsta koja raste na ovom području. Koristi se već više od 2.000 godina kao izuzetno popularna lekovita vrsta, ali i kao dodatak koji se koristi za aromatizaciju alkoholnih pića. Ova popularnost dovela je do nekontrolisanog branja, pa je žuta lincura dobila status ugrožene, a time i zaštićene vrste. Zbog neracionalnog prikupljanja podzemnih izdanaka, opstanak žute lincure i dalje je ugrožen. Zato je ova vrsta zaštićena zakonom i nalazi se pod režimom nege i zaštite Zavoda za zaštitu prirode Srbije (jednako kao u Crnoj Gori).

U širem okruženju prostora od Jabuke ka Babinama ima nekoliko skrivenih mesta, progala i livada na kojim raste ova visokoplaninska lepotica. Lincura je tražena na tržištu tako da je sprovođenje programa vraćanja žute lincure na prirodno stanište, kao i njeno uzgajanje dobar primer održivosti potrošnje i proizvodnje. Stoga, ukoliko nabasate na ovu, ili sličnu livadu, uživajte u ovoj planinskoj lepotici, fotografišite je, pomilujte. I nikako ne kopajte.

Lincuru ne treba brati u prirodi, strogo je zabranjeno. Koristi se samo gajena.

13. Akcija za klimu

Naziv livade: Šumske progale

Lokacija: Opština Prijepolje, Sopotnica- Jadovnik

Opis: U bukovoj šumi nema velikih livada, tu i tamo javiče se progale (mala livada okružena šumom, nastala odumiranjem ili sečom više stabala).

Stoletne šume bukve (*Fagus mesia*) na Jadovniku u blizini Sopotnice odoljevaju zubu vremena i nemilosrdnoj eksploataciji.

Trinaesta tačka, odnosno trinaesti cilj održivog razvoja jeste preduzimanje hitnih akcija u borbi protiv klimatskih promena i njenih posledica. Sačuvati šume, sprečiti seču jedan je od prioriteta. A bukova šuma je jedinstveni ekosistem. Njenim uništavanjem direktno utičemo na klimatske promene. Bukva je čuvar vode, samim tim i čuvar naših života. Ne dozvolino da se seku bukove šume.

14. Život pod vodom

Naziv livade: Vlažna livada

Lokacija: Opština Prijepolje - Kamena Gora

Opis: Postoje biljke koje su indikatori vlažnih staništa. Rastu na zabarenim, močvarnim staništima, neposredno uz potoke, reke, ili jezera. Jedna od njih je i kaljužica ili kopitac (*Caltha palustris*).

Da bi stigli do ove vlažne livade koja završava potokom morate zagaziti do članaka u vodu. Livada je prepuna želudnjaka (*Polygonum bistorta*), a završava vijugavom rečicom čije obale nastanjuju kaljužica i suručica (*Filipendula ulmaria*).

Kaljužica ima žute cvetove i bubrežaste listove. Na slici je zajedno sa suručicom čineći jedinstveni ekosistem vlažnih staništa.

15. Život na zemlji

Naziv livade: Hajdučka livada

Lokacija: Opština Prijepolje, Dolovi

Opis: Hajdučka trava bila je omiljeni lek hajducima i svima koji su bili upućeni da lek potraže u prirodi. Livada poput ove zaštićena je od pogleda, šuma je okružuje sa svih strana. Nekada je bila idealno sklonište hajducima, da hajdučku travu uberu i da je imaju uza se za „ne daj Bože“. Danas se neki drugi urbani „hajduci“ kriju po ovakvim livadama, tražeći malo mira, spokoja i retkih mesta na zemaljskoj kugli gde nema signala mobilne telefonije.

Hajdučka trava (*Achillea millefolium*) naselila je ovu livadu okruženu moćnim smrčama.

Četrnaesta tačka održivog razvoja promoviše održivo upravljanje šumama, sprečavanje degradacije zemljišta, uništavanja biodiverziteta.

Zaštitimo ovu jedinstvenu livadu obraslu hajdučkom travom i okruženo šumom.

16. Mir, pravda i snažne institucije

Naziv livade: Livada mira

Lokacija: Opština Bijelo Polje, Kosi

Opis: Livada mira i spokoja ušuškana među breze. Čuje se povetarac i šum toplog brezovog lista. Livada je udaljena od „civilizacije“ i treba se pomučiti da dođete do nje. Prostrana, a usamljena. Zaklopiti oči na par minuta na ovoj livadi ravno je satima dubokog sna u velegradu. Ova livada garantuje mir, a sa mirom dolazi i sve ono što promoviše miroljubivo i inkluzivno društvo, održivi razvoj, čineći nas efikasnim pouzdanim i inkluzivnim.

Breza (*Betula pendula*) je pionirska vrsta. Ona je prethodnica i prva među mnogim drvećem koja će osvojiti slobodan prostor, nalik efikasnim i snažnim institucijama koje prethode svakom uređenom društvu.

17. Partnerstvom do cilja

Naziv livade: Osmehom do cilja

Lokacija: Opština Bijelo Polje, Lještanica

Opis: Partnerstvo je korak do cilja

U predivnom okruženju parka prirode Lještanica shvaćićete da je svaki cilj ostvarljiv. Dobro raspoloženje, partnerstvo i saradnja učiniće da je svaki postavljeni cilj nadohvat ruke. U hladu stoletne šume rezimirate rezultate. Hladna voda sa izvora pod bukvom razbistriće vam misli. Treba sestri na panji zagledati se oko sebe.

I videćete nežnu mirisnu lazarkinju (*Asperula odorata*).

Lazarkinja je biljka koja nikada nije usamljena. Raste masovno, u velikim populacijama. Ili kao na ovoj slici sa koje će vam dve ljupke lazarkinje reći da je partnerstvo korak do cilja.

